

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.46>

Eugenia KAR CZ-TARANOWICZ

<https://orcid.org/0000-0003-2710-6166>

dr hab., prof. Uniwersytetu Opolskiego

e-mail: ekarcz@uni.opole.pl

Wychowanie do wartości dzieci w wieku wczesnoszkolnym

Słowa kluczowe: wychowanie, wartości, edukacja wczesnoszkolna.

Wartości są rdzeniem każdej kultury, wyznaczają bowiem kierunek ludzkich dążeń, skłaniają do działania, budzą emocje. W drugiej połowie XIX wieku wyraz „wartość” pojawiał się w większości tekstów dotyczących egzystencji człowieka. Z czasem znaczenie wartości stało się uogólnieniem tego, co człowiek uważa za dobre, do czego zmierza w realizacji własnych założeń. Współcześnie mówi się o aksjologicznym wymiarze całej kultury, dlatego ważna stała się kategoryzacja wartości i próby jej hierarchizacji¹.

Głównym przekaznikiem wartości jest wychowanie, rozumiane jako przygotowanie człowieka do życia i kształtowanie jego osobowości w warunkach konkretnej rzeczywistości społecznej. Obejmuje ono świadome i celowe oddziaływania na jednostkę odpowiedzialnych za wychowanie osób i instytucji. Dla potrzeb niniejszego opracowania postawiono tezę, że najważniejszymi środowiskami oddziałującymi na dziecko w wieku wczesnoszkolnym oraz wprowadzającymi w świat wartości jest szkoła i środowisko rodzinne.

W literaturze naukowej istnieje wielość definicji wartości. Określenia wartości można podzielić na te, które traktują je jako przedmioty lub utożsamiają je z przekonaniami. Pierwsze dominują w filozofii, a drugie w socjologii. W aspekcie socjologicznym wartości określa się jako: przedmioty i przekonania o nienormatywnym charakterze, determinujące podobne przeżycia psychiczne i działania

¹ J. Puzynina, *O znaczeniu wartości*, [w:] *Nazwy wartości: studia leksykalno-semantyczne*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin 1993, s. 9–10.

jednostek, rozpowszechniane w grupie społecznej przekonania jednostek lub grup społecznych określające cechy godne pożądania, cechy poszczególnych grup społecznych lub całego społeczeństwa.

Prace psychologiczne pojęcie wartości wiąże ze zjawiskiem wyboru. Wartość w znaczeniu psychologicznym stanowi to, co jest ważne dla istnienia, aktywności i rozwoju człowieka w różnych okresach jego życia oraz wyobrażenie i przekonanie jednostki o tym, co jest ważne, godne pożądania i/lub osiągnięcia, co ma znaczenie dla jej życia, aktywności i rozwoju². W pedagogice pod pojęciem wartości rozumie się to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi cel dążeń ludzkich³. Z kolei Waldemar Furmanek w swoich licznych pracach z aksjologii pedagogicznej pojęciem wartości posługuje się w znaczeniu zjawisk ważnych, cennych dla człowieka, godnych jego wysiłków na rzecz ich pozyskania. Jednocześnie zauważa, że wartości istnieją obiektywnie i są realne, co nie zmniejsza trudności w ich badaniu⁴.

W aksjologii, ze względu na przyjęte kryteria podziału, stosuje się różne klasyfikacje wartości opracowane między innymi przez takich badaczy, jak: Janusz Gajda⁵, Ryszard Jedliński⁶, Krystyna Ostrowska⁷, Wojciech Pasterniak⁸, Janusz Sztumski⁹. Najczęściej spotykane podziały, opierają się na platońskiej Trójjedni: prawda – dobro – piękno, które Janusz Gajda uzupełnia o honor – godność – człowieczeństwo oraz miłość – wolność – samotność, uznając je za istotne w kształtowaniu jakości życia współczesnego człowieka¹⁰. Autor dzieli wartości ze względu na ich: materię (rzeczy i idee) – wartości materialne i duchowe; zasięg (powszechność odczuwania) – uniwersalne (powszechność, ogólnoludzkie) i jednostkowe; czas – historyczne i aktualne; trwałość – trwałe i chwilowe; strefę zaangażowania – uczuciowe i intelektualne; ogólną ocenę – godne (pozytywne) i negatywne (antywartości)¹¹.

Ryszard Jedliński wyróżnia następujące wartości: a) transcendentne (Bóg, świętość, wiara, zbawienie); b) uniwersalne (dobro, prawda i piękno); c) este-

² M. Tyszkowa, *Kultura symboliczna, wartości i rozwój jednostki*, [w:] *Wartości w świecie dziecka i sztuki dla dziecka*, red. M. Tyszkowa, B. Żurkowski, Warszawa – Poznań 1984.

³ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007, s. 60–61.

⁴ W. Furmanek, *Problematyka badań nad wartościami w pedagogice*, [w:] *Z badań nad wartościami w pedagogice*, red. W. Furmanek, Rzeszów 2006; por. także W. Furmanek, *Wartości w pedagogice. Wybrane problemy metodologiczne*, [w:] *Z badań nad wartościami...*

⁵ J. Gajda, *Wartości w życiu człowieka. Prawda, miłość, samotność*, Lublin 1997.

⁶ R. Jedliński, *Świat wartości uczniów kończących szkołę podstawową*, [w:] *Podmiotowy wymiar szkolnej polonistyki*, red. Z. Uryga, Kraków 1995.

⁷ K. Ostrowska, *W poszukiwaniu wartości – ćwiczenia z uczniami*, Gdańsk 1999.

⁸ W. Pasterniak, *Wiedza o wartościach w pedagogice społecznej*, [w:] *Socjalizacja a wartości (aktualne konteksty)*, red. T. Frąckowiak, J. Modrzewski, Poznań 1995.

⁹ J. Sztumski, *Spoleczeństwo i wartości*, Katowice 1992.

¹⁰ J. Gajda, *Wartości w życiu i edukacji człowieka*, Toruń 2013.

¹¹ Tamże, s. 12–13.

tyczne (piękno); d) poznawcze (wiedza, mądrość, refleksyjność); e) moralne (bohaterstwo, godność, honor, miłość, przyjaźń, odpowiedzialność, sprawiedliwość, skromność, szczerść, uczciwość, wierność); f) społeczne (demokracja, patriotyzm, praworządność, solidarność, tolerancja, rodzina); g) witalne (siła, zdrowie, życie); h) pragmatyczne (praca, spryt, talent, zaradność); i) prestiżowe (kariera, sława, władza, majątek, pieniądze); j) hedonistyczne (radość, seks, zabawa)¹².

Krystyna Ostrowska wyszczególnia wartości sensotwórcze (uniwersalne, duchowe, zanurzone w świecie transcendencji) i instrumentalne (użytkowo-praktyczne). Ostatnie z nich służą realizacji wartości uniwersalnych. Posiadają one charakter porządkujący bieżącą aktywność jednostki¹³. Wojciech Pasterniak, przyjmując istnienie rzeczywistości uniwersalistycznej (przemijającej, przygodnej, materialnej) i transcendentalnej (niezamierzonej, duchowej, wiecznej), wymienia odpowiadające im wartości niesamoistne i samoistne¹⁴. Natomiast Janusz Sztumski dzieli wartości na: podstawowe (właściwe dla danego systemu społecznego), wtórne (wynikające z podstawowych, będące ich rozwinięciem lub konkretyzacją), indywidualne (prywatne, stanowiące wytwór poszczególnych ludzi)¹⁵.

Wartości w procesie edukacji pełnią liczne funkcje. Krystyna Chałas sprowadza je do funkcji: celowościowej, treściowej, sytuacyjnej, informacyjnej, integracyjnej i determinującej¹⁶. Natomiast Tomasz Kocowski wyróżnia następujące funkcje wartości:

- a) integrującą motywację w kierunku aktywności, skutkiem czego wartości nadają sens życiu i pozwalają perspektywicznie uporządkować działania;
- b) orientacyjną (występując w tej funkcji ukazują prawdę o człowieku);
- c) wartości stanowią kryterium ocen i orientacji; porządkują je według takich wskazań, jak: korzyść, szczęście, prawda, piękno;
- d) metadecyzyjną (rozstrzygającą), w ramach której wartości pomagają podejmować decyzję w przypadku konfliktu motywów lub racji;
- e) socjalizacji (motywacyjną), poprzez którą jednostka zostaje włączona do życia zbiorowości (pełnią ją wartości etyczne, idee społeczne, wartości takie, jak: rodzina, Ojczyzna, ludzkość);
- f) gratyfikacji (sprawują ją wartości, które są źródłem satysfakcji)¹⁷.

Zaprezentowane klasyfikacje wartości oraz ich funkcje wskazują, iż występują one w przestrzeni edukacyjnej. Umożliwiają poznawanie i rozumienie przez dzieci siebie i świata, w którym żyją. Tym samym edukacja stanowi płaszczyznę porozumienia między tym, co indywidualne, przynależne podmiotowi i co dla

¹² R. Jedliński, *Świat wartości uczniów kończących szkołę podstawową*, [w:] *Podmiotowy wymiar szkolnej polonistyki*, red. Z. Uryga, Kraków 1995.

¹³ K. Ostrowska, *W poszukiwaniu wartości – ćwiczenia z uczniami*, Gdańsk 1998.

¹⁴ W. Pasterniak, *Piękno i sacrum. U podstaw pedagogiki teonomicznej*, Poznań 1998, s. 45.

¹⁵ J. Sztumski, *Spoleczeństwo i wartości*, Katowice 1992, s. 16.

¹⁶ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, Lublin – Kielce 2003, s. 56–59.

¹⁷ T. Kocowski, *Szkice z teorii twórczości i motywacji*, Kraków 1991, s. 22.

niego ważne, a tym, co wspólne, dzielone z innymi. W takim znaczeniu staje się ona obszarem funkcjonowania tożsamości indywidualnej i zbiorowej. Staje się przestrzenią dla zaspokajania potrzeb, poznawania siebie, innych ludzi i otaczającego świata w aspekcie fizyczno-przyrodniczym, społecznym, kulturowym¹⁸. Tym samym wartości odgrywają istotną rolę w kreowaniu tożsamości dzieci, rozumianej jako kompetencje do działania, do rozwiązywania problemów. Pozwalają jednostce na doświadczanie sensu i znaczenia własnej podmiotowości. Wartości urzeczywistniane i wartościowanie ich urzeczywistniania ułatwiają odpowiedź na pytanie: kim jestem i jakie miejsce zajmuję w środowisku społecznym?

Krystyna Chałas postuluje realizację w edukacji szkolnej, poza wartościami ogólnymi, także takich wartości osobowych, jak: religia, wiara, zbawienie, nadanie sensu życiu, życie rodzinne, szczęście osobiste, szczęśliwa miłość, miłość bliźniego, likwidacja nędzy i głodu na świecie, braterstwo między narodami, praca dla społeczeństwa, dobrobyt. Decydują one o orientacji życiowej i wyznaczają w jakim duchu i w jakim kierunku rozwiązywane będą poszczególne problemy życiowe. Stanowią one klucz do rozumienia hierarchii wartości¹⁹. Rola wartości w życiu dzieci i młodzieży stawia przed systemem oświaty konieczność objęcia ich edukacją aksjologiczną począwszy od najwcześniejszych etapów edukacyjnych.

Mianem edukacji wczesnoszkolnej określa się etap kształcenia obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej. Jej głównym zadaniem jest zapewnienie dzieciom odpowiedniego poziomu wiedzy i umiejętności oraz wspieranie ich wszechstronnego rozwoju²⁰.

W Podstawie programowej dla I poziomu edukacyjnego czytamy:

Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Proces wychowania i kształcenia prowadzony w klasach I–III szkoły podstawowej umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Edukacja na tym etapie jest ukierunkowana na zaspokojenie naturalnych potrzeb rozwojowych ucznia. Szkoła respektuje podmiotowość ucznia w procesie budowania indywidualnej wiedzy oraz przechodzenia z wieku dziecięcego do okresu dorastania. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na II etapie edukacyjnym²¹.

¹⁸ W. Prokopiuk, *Współczesne aspekty przestrzeni edukacyjnej (wychowawczej)*, [w:] *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka*, red. J. Izdebski, J. Szymanowska, Białystok 2009, s. 152–155.

¹⁹ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom...*, s. 63.

²⁰ R. Więckowski, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1993, s. 30.

²¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. z 2017 r., poz. 356.

Andrzej M. de Tchorzewski jest zdania, że wartości stanowią źródło podstawowych celów i zadań, jakie winny być realizowane w ramach złożonej rzeczywistości szkolno-wychowawczej. Na ich czele stają takie zadania, jak: wspólne poszukiwanie przez nauczyciela wraz z uczniami prawdy w obszarze dostępnej im wiedzy o świecie, do którego należą i który współtworzą; wzajemne otwarcie się na otaczającą ich rzeczywistość i życie społeczne poprzez równoczesne uczestniczenie w nim i jego antycypowanie; ustawiczne dążenie do współkreowania postaw moralnych, których przedmiotem są obiektywne wartości etyczne, pojawiające się w polu świadomości wszystkich podmiotów procesu wychowania²². Wartości są konstytutywnym elementem każdej sytuacji wychowawczej oraz dokonującego się na jej podłożu procesu wychowania. Jakość procesu wychowania zależy zatem od tego, jakie wartości są świadomie do niego wprowadzane i jakie wyprowadza się z nich praktyczne cele wychowania. W procesie wychowania cele i wartości wzajemnie się przenikają. Nie można trafnie i racjonalnie formułować celów wychowania bez odwołania się do statusu i funkcji wartości. One to nadają głębszy sens celom wychowania i decydują o ich stanowieniu. Jak twierdzi Władysław Stróżewski, „wychowanie jest kształtowaniem osoby w kierunku dobra, czemu służy przekazywanie i udostępnianie podmiotowi wychowania wartości”²³.

Z edukacyjnego punktu widzenia niezwykle istotny staje się problem wyboru wartości. Nauczyciel i uczeń „są istotami kierującymi się wspólnie ku określonym wartościom, dzięki którym podlegają ustawicznej formacji osobowościowej”²⁴. W wychowaniu dziecka na etapie wczesnoszkolnym dąży się do kształtowania właściwych postaw w oparciu o rozumienie i przyjęcie określonego systemu wartości. Odbywa się to za pomocą empatii, modelowania i naśladowania. Empatia to swoista zdolność rozumienia innych poprzez wczuwanie się w ich stany emocjonalne. Sprzyja to rozumieniu drugiego człowieka i rozwija zdolność współodczuwania. Naśladowanie polega na przyjmowaniu i powielaniu określonych poglądów i zachowań. W ten sposób dziecko uczy się od dorosłych szacunku i uprzejmości wobec innych. Z kolei modelowanie ukierunkowane jest na przyjmowaniu od innych osób określonych form działania, jak i pewnych skłonności motywacyjno-uczuciowych.

Wprowadzając uczniów w świat wartości, należy pamiętać, że na drodze ich osiągnięcia znajdują się cztery podstawowe etapy. Są nimi: odkrywanie wartości, ich przeżywanie, uwewnętrznianie i ich internalizacja. Odkrywanie wartości umożliwia wychowankowi ich nazywanie, rozróżnienie, mówienie i myślenie

²² A.M. de Tchorzewski, *Dyskurs wokół wartości i powinności moralnych nauczyciela*, [w:] *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*, red. A.M. de Tchorzewski, Bydgoszcz 1994, s. 7.

²³ W. Stróżewski, *Istnienie i wartość*, Kraków 1981, s. 91.

²⁴ A. Radziewicz-Winnicki, A. Roter, *Ryzyko transformacyjne nowego ładu społecznego*, Katowice 2004, s. 13.

o nich. Ich przeżywanie charakteryzuje się tym, że uczeń odkrywając wartości ustosunkowuje się do nich, dzięki czemu wartości zostają nasycone emocjonalną treścią, co sprawia, że niektóre z nich przyciągają dziecko, a inne odpychają. Uwewnętrznianie wartości jest procesem stopniowego przyswajania przez dziecko wartości obowiązujących w danej społeczności w wyniku dokonującej się socjalizacji, która prowadzi do ich praktykowania, przejawiania zachowań i działań z nimi związanych. Internalizacja, jako najwyższy etap, związana jest z przyjęciem określonych wartości przez wychowanka i uznaniem ich za własne.

Podjęty problem jest w znacznym stopniu zależny od kompetencji aksjologicznych nauczycieli. Obejmują one wiedzę, predyspozycje, umiejętności oraz postawy ujawniające się w szkole, a także poza nią. Rozpoznawanie wartości jest procedurą empiryczną, opiera się na poznawaniu bezpośrednim i intuicyjnym. Wiele rodzajów wiedzy wpływa na rozpoznawanie wartości, a także ich rozumienie. Wiedza o hierarchii i typologii wartości jest potrzebna przy konstruowaniu programów dydaktycznych i wychowawczych, a także celów lekcji i ich realizacji. Nauczyciel zobligowany jest najczęściej zdobywać tę wiedzę samodzielnie, gdyż programy kształcenia w uczelniach wyższych w małym stopniu zawierają podstawy aksjologii²⁵.

Umiejętność przekazywania uczniom wiedzy o wartościach, ich rozumienia i rozpoznawania jest podstawową powinnością nauczyciela. Istotnym zadaniem wychowawcy jest poszukiwanie z uczniami wartości w codziennym życiu, kulturze, przyrodzie oraz kształtowanie postawy twórczej. Nie ma takich działań, które nie podlegałyby wartościowaniu. Jest to osobistą potrzebą każdego człowieka²⁶.

Użyteczność wartości wykracza poza ramy życia zawodowego, bowiem wiąże się także z kulturowym i społecznym zaangażowaniem nauczyciela, jak również z jego życiem prywatnym. Umiejętność wprowadzania porządku we własne życie jest obowiązkiem każdego pedagoga. Jego relacje z ludźmi powinny opierać się na zaufaniu i życzliwości. Warunkami życzliwości są: akceptacja etyczna każdego dziecka, intelektualna ocena wychowanka oraz gotowość do pracy wspomagającej go w różnych sytuacjach. Nauczyciel, który wierzy w możliwości swoich uczniów oraz okazuje im swoją sympatię, pomaga w kształtowaniu charakteru dzieci. „Nauczyć miłości, szacunku, miłosierdzia, respektowania cudzej godności może człowiek, który te przymioty już w sobie sam wykształcił. Pozytywne odniesienie do innych osób wzmacnia pozytywny stosunek do samego siebie, samoakceptację, tak niezbędną w pracy edukacyjnej”²⁷. Nauczyciel i uczniowie permanentnie stają wobec problemu autokreacji i samodoskonalenia. Niezwykle ważne jest, aby nauczyciel potrafił motywować uczniów do pracy poprzez dawanie przykładu własną osobą. Pedagog powinien stawiać przed sobą wysokie wymagania, musi zdawać sobie sprawę z konieczności wysiłku i obo-

²⁵ E. Kobyłecka, *Nauczyciel wobec współczesnych zadań edukacyjnych*, Kraków 2005, s. 47–48.

²⁶ Tamże, s. 48.

²⁷ Tamże, s. 51.

wiązkowości. Odpowiedzialność za rozwój dzieci jest wymogiem etyki nauczycielskiej²⁸.

We współczesnym społeczeństwie bardzo widoczny jest kryzys autorytetu nauczyciela. „Autorytet ma człowiek, który żyje prawdą, jest autonomiczny w swoich sądach oraz odpowiedzialny za to, co głosi”²⁹. Nauczyciele często zadają sobie pytanie, jak być odpowiedzialnym wychowawcą w sytuacji konfliktu wartości i antywartości. Warunkami odpowiedzialnego postępowania nauczyciela są: jego kompetencje moralne, które zależą od zdyscyplinowania i samokontroli; rozumienie troski o wychowanka; odkrywanie z uczniem wartości, które należy poznawać i wyjaśniać; rozumienie własnych wad i zalet oraz wartości.

Nauczyciel kształtuje wiedzę oraz wyobraźnię moralną własną oraz uczniów poprzez sytuacje, w których dziecko musi opowiedzieć się za konkretnymi wartościami, zaakceptować je oraz respektować. Dzięki moralnej wyobraźni człowiek może przewidywać skutki swoich działań. Staje się tolerancyjny, otwarty na potrzeby drugiego człowieka, a także bardziej kreatywny. Łatwiej jest mu odrzucić antywartości.

W przestrzeni edukacyjnej konkretnej osoby mogą mieścić się zarówno wartości takie, jak dobro, sprawiedliwość oraz antywartości, jak zazdrość, nienawiść, gniew. Im więcej wartości pojawia się w przestrzeni edukacyjnej, tym lepsze powstają warunki sprzyjające samowychowaniu. Sytuacje wychowawcze są integralnym składnikiem przestrzeni edukacyjnej³⁰. Również antywartości uczestniczą w życiu i edukacji człowieka. Współcześnie wszechobecne stają się obojętność moralna, przestępczość oraz terroryzm. Ewa Kobyłecka podkreśla, że „w naszych czasach bardziej cenione są tupet, siła przebiccia, sukces niż walory moralne człowieka, jego godność i uczciwość”³¹.

W przestrzeni edukacyjnej nauczyciel i uczniowie funkcjonują jako wzajemnie akceptujący się partnerzy. Nie mogą być wobec siebie obojętni. Muszą ze sobą rozmawiać, obdarzać się zaufaniem, słuchać oraz być wobec siebie lojalni. Uczniowie pragną wiedzieć, jak mają postępować w różnych sytuacjach. Dziecko wchodząc w życie ma zbyt małe doświadczenie, wiedzę, jest narażone na popełnianie błędów. Nie powinno pozostawać bez pomocy. Mądry nauczyciel nie ogranicza wolności ucznia, wskazuje na niezbędną samowychowania i samopoznania. Niezbędne są odpowiednie zachowania aksjologiczne nauczyciela. Wyróżnia się w tym zakresie trzy sfery:

- sfera potoczno-refleksyjna, czyli motywowanie zachowań, które są nastawione na zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych;
- sfera zachowań regulacyjnych, to wychowanie intencjonalne, zmierzające do wprowadzenia w życie momentu maksymalizacji wartości;

²⁸ Tamże, s. 51–52.

²⁹ Tamże, s. 52.

³⁰ Tamże, s. 57.

³¹ Tamże, s. 58.

— sfera duchowa, to zachowania w służbie wartości najwyższych, a także refleksja nad nimi.

Obcowanie z wartościami obejmuje rozpoznawanie oraz rozumienie tych sfer, a także ich respektowanie przez człowieka³².

Rozpatrując zagadnienie wartości u uczniów w edukacji wczesnoszkolnej, należy uwzględnić także wpływ środowiska naturalnego. Rodzina stanowi bowiem najważniejsze źródło zachowań i wzorzec postaw wynikający ze świata norm i wartości, będący wypadkową codziennego bycia ze sobą rodziców i dziecka. Wpływ rodziców w pierwszym okresie życia dziecka stanowi kapitał, z którego jednostka czerpie przez całe życie. Barbara Dudel podkreśla, że „rodzina – szczególnie dla małego dziecka – jest miejscem intensywnego oddziaływania wychowawczego. Kieruje ona procesem poznawania zjawisk i faktów, uczy rozumienia norm i ich wartościowania”³³. Rodzice są odpowiedzialni za kształtowanie u dziecka przekonań i sądów moralnych, tworząc tym samym podwaliny dla hierarchii jego wartości. Stają się one gwarancją harmonii, zadowolenia i poczucia bezpieczeństwa dziecka.

Proces wychowania w rodzinie i szkole jest interakcją pomiędzy dzieckiem a osobą dorosłą, w którym postawy i działania wobec dziecka ukierunkowane są cechami osobowościowymi dorosłego i jego wiedzą na temat rozwoju dziecka. Wychowanie w wartościach jest zawsze skierowane do konkretnego dziecka, które bez względu na wiek jest obdarzone godnością i wolnością.

Podjęte rozważania dowodzą, że w wychowaniu dziecka kształtowanie świata wartości stanowi cel nadrzędny. Należy podkreślić, iż droga ku wartościom jest długa i wymaga wysiłku i woli w ich osiągnięciu. Dlatego tak ważna jest obecność w praktyce edukacyjnej odpowiednich nośników wartości, które znajdują się w szeroko pojętym środowisku wychowawczym. Ich oddziaływanie stanowią warunek swoistej rekonstrukcji praktyki edukacyjnej w zakresie wartości.

Bibliografia

- Chąlas K., *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Jedność, Lublin – Kielce 2003.
- Dudel B., *Tematyka rodzinna w kształceniu zintegrowanym*, [w:] *Dobro dziecka w rodzinie*, red. L. Adamowska, J. Uszyńska-Jarmoc, Wydawnictwo Niepublicznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Białystok 2005.
- Gajda J., *Wartości w życiu człowieka. Prawda, miłość, samotność*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997.

³² Tamże, s. 62–64.

³³ B. Dudel, *Tematyka rodzinna w kształceniu zintegrowanym*, [w:] *Dobro dziecka w rodzinie*, red. L. Adamowska, J. Uszyńska-Jarmoc, Białystok 2005, s. 131.

- Gajda J., *Wartości w życiu i edukacji człowieka*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Jedliński R., *Świat wartości uczniów kończących szkołę podstawową*, [w:] *Podmiotowy wymiar szkolnej polonistyki*, red. Z. Uryga, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1995.
- Kobylecka E., *Nauczyciel wobec współczesnych zadań edukacyjnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.
- Kocowski T., *Szkice z teorii twórczości i motywacji*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1991.
- Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Ostrowska K., *W poszukiwaniu wartości – ćwiczenia z uczniami*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1999.
- Pasterniak W., *Wiedza o wartościach w pedagogice społecznej*, [w:] *Socjalizacja a wartości (aktualne konteksty)*, red. T. Frąckowiak, J. Modrzewski, Eruditus, Poznań 1995.
- Pasterniak W., *Piękno i sacrum. U podstaw pedagogiki teonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Poznań 1998.
- Prokopiuk W., *Współczesne aspekty przestrzeni edukacyjnej (wychowawczej)*, [w:] *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka*, red. J. Izdebski, J. Szymanowska, Trans Humana, Białystok 2009.
- Puzynina J., *O znaczeniu WARTOŚCI*, [w:] *Nazwy wartości: studia leksykalno-semantyczne*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1993.
- Radziewicz-Winnicki A., Roter A., *Ryzyko transformacyjne nowego ładu społecznego*, Wydawnictwo Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania, Katowice 2004.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Dz. U. z 2017 r., poz. 356.
- Stróżewski W., *Istnienie i wartość*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1981.
- Sztumski J., *Spółczesność i wartości*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1992.
- Tchorzewski A.M., *Dyskurs wokół wartości i powinności moralnych nauczyciela*, [w:] *Rola wartości i powinności moralnych w kształtowaniu świadomości profesjonalnej nauczycieli*, red. A.M. de Tchorzewski, Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz 1994.
- Tyszkowa M., *Kultura symboliczna, wartości i rozwój jednostki*, [w:] *Wartości w świecie dziecka i sztuki dla dziecka*, red. M. Tyszkowa, B. Żurkowski, PWN, Warszawa – Poznań 1984.

Więckowski R., *Pedagogika wczesnoszkolna*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1993.

Z badań nad wartościami w pedagogice, red. W. Furmanek, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.

Rearing of early-school children towards values

Summary

Values are the fundamental determiner behind human endeavours and motivations. Therefore, they constitute a significant element of social life. There exists a close relation between values and rearing and aims of school education. While bringing up a child, formation of its world of values makes the superior goal. The author discusses the issue of forming proper values in children of the early-school age.

Keywords: rearing, values, early-school education.